

Sygn. akt IV CSK 508/13

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 maja 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa B. H.-G. i B. G.

przeciwko M. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w G. - poprzednio M.

Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 15 maja 2014 r.,

skargi kasacyjnej powodów

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 16 stycznia 2013 r.

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd pierwszej instancji zmodyfikował wyrok zaoczny tylko w części dotyczącej okresu ustawowych odsetek, utrzymując ten wyrok w pozostałej części, tj. zasądzającej od pozwanej Spółki na rzecz powodów kwotę 365.000 zł, wpłaconą pozwaną przez powodów w wyniku zawartych z pozwaną w formie aktu notarialnego pięciu umów z dnia 10 listopada 2010 r., zobowiązujących pozwaną do ustanowienia odrębnej własności lokali i zawarcia umów przedwstępnych sprzedaży tych lokali.

Sąd drugiej instancji uwzględnił apelację pozwanej Spółki wyrokiem reformatoryjnym w ten sposób, że w pkt. I uchylił wyrok zaoczny w części uwzględniającej powództwo ponad kwotę 182.500 zł i oddalił powództwo w tym zakresie, w pkt. II oddalił apelację pozwanej w pozostałym zakresie, a w pkt. III zasądził od powodów solidarnie na rzecz pozwanej koszty postępowania apelacyjnego.

W ocenie Sądu odwoławczego rzeczywistą i zgodną wolą stron tych umów było wyłączenie funkcji ustanowionego zadatku jako sankcji na wypadek niewykonania umowy przez którąkolwiek ze stron, a zarazem zastrzeżenie w dalszej części umów kary umownej w wysokości 5% ceny transakcji, m.in. także w wypadku odstąpienia od umowy przez inwestora na skutek okoliczności, za które odpowiadają kupujący.

Sąd Apelacyjny nie podzielił stanowiska powodów co do nieważności postanowień umów zastrzegających karę umowną za odstąpienie od umowy, będące skutkiem niewykonania zobowiązania pieniężnego. W ocenie tego Sądu pojęcie „zobowiązania niepieniężnego” należy rozumieć szeroko, co pozwala na zastrzeżenie kar umownych także na wypadek skorzystania z uprawnienia kształtującego w postaci np. odstąpienia od umowy wskutek okoliczności, za które odpowiada którąkolwiek ze stron.

Nadto Sąd Apelacyjny stwierdził, że zakres odpowiedzialności dłużnika z tytułu kary umownej pokrywa się w pełni z zakresem ogólnej odpowiedzialności dłużnika na podstawie art. 471 k.c.

W konsekwencji Sąd odwoławczy uznał, że skoro pozwana skutecznie skorzystała z uprawnienia kształtującego w postaci odstąpienia od umowy, której wykonania odmówili powodowie z przyczyn leżących po ich stronie, to była uprawniona do potrącenia z wierzytelności powodów w kwocie 365.000 zł kary umownej w wysokości 182.500 zł, co też skutecznie uczyniła.

Wyrok Sądu Apelacyjnego powodowie zaskarżyli w części, tj. w punktach I i III, opierając skargę kasacyjną na obu podstawach kasacyjnych.

Zarzut naruszenia art. 386 § 4 k.p.c. uzasadniono wydaniem wyroku reformatoryjnego zamiast wyroku kasacyjnego, co skutkowało pozbawieniem powodów jednej instancji.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej skarżący zarzucili błędną wykładnię:

- art. 394 § 1 k.c. i w konsekwencji przyjęcie, że strony skutecznie zastrzegły zadatek;
- art. 483 § 1 k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. w zw. z art. 498 § 1 i 2 k.c. i art. 499 k.c. i w konsekwencji przyjęcie, że ważnym było zastrzeżenie kar umownych na wypadek odstąpienia od umów wyłącznie z powodu niewykonania zobowiązania pieniężnego, tj. zwłoki w płatności rat, a nie uchylenie się od zawarcia umów przyrzeczonych i błędne przyjęcie powstania wierzytelności pozwanej z tytułu kar umownych, nadającej się do potrącenia;
- art. 65 § 1 i 2 k.c. przez błędną interpretację umów stron i przyjęcie, że przyczyną odstąpienia pozwanej od umów było niewykonanie zobowiązania niepieniężnego w sytuacji, gdy przyczyną tą był brak spłaty rat przez powodów.

Zarzuty naruszenia, przez niezastosowanie, art. 385¹ § 1-3 k.c. w zw. z art. 385³ pkt 17 k.c. uzasadniono twierdzeniem, że zastrzeżona przez pozwanego kara umowna na wypadek odstąpienia od umów wiąże powodów będących konsumentami, kształtując ich obowiązki z naruszeniem dobrych obyczajów i rażącym naruszeniem ich interesów. Z kolei zarzut naruszenia art. 484 § 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1-3 k.c. w zw. z art. 385³ pkt 17 k.c. w zw. z art. 498 § 1 i 2 k.c. i art. 499 k.c. uzasadniono niedokonaniem zmniejszenia kary umownej rażąco

wygórowanej, w sytuacji, w której pozwana nie poniosła jakiejkolwiek szkody, pomimo, że zastrzegana we wzorcu kara musi być współmierna do ponoszonej zwykle szkody.

Skarżący wnieśli o wydanie wyroku kasatoryjnego, a ewentualnie o wydanie wyroku reformatoryjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie wobec braku w niej uzasadnionych podstaw.

Chybionym okazał zarzut naruszenia art. 386 § 4 k.p.c. uzasadniony wydaniem przez Sąd odwoławczy wyroku reformatoryjnego w sytuacji, w której – w ocenie skarżących – powinien zapaść wyrok kasatoryjny. Tymczasem zasadą przyjętą przez ustawodawcę w art. 386 § 1 k.p.c. jest to, że w razie uwzględnienia apelacji sąd drugiej instancji wydaje wyrok reformatoryjny i orzeka co do istoty sprawy (postanowienie SN z dnia 9 października 2013 r., V CZ 47/13, niepubl.). Możliwość wydania wyroku kasatoryjnego objęta została w art. 386 § 4 k.p.c. swobodą jurysdykcyjną sądu odwoławczego ale wyraźnie ograniczoną dwoma alternatywnie ujętymi przesłankami, określonymi w ostatnio wymienionym przepisie. Wbrew stanowisku skarżących, Sąd pierwszej instancji rozpoznał istotę sprawy, ponieważ przyjął ważność postanowienia umownego zastrzegającego karę umowną, ale uwzględnienie w całości roszczenia powodów uzasadnił cofnięciem przez pozwaną swego oświadczenia o potrąceniu należności wynikających z kary umownej w wysokości określonej w pkt. X ust. 3 umów. Sąd pierwszej instancji rozpoznał więc istotę sprawy, ponieważ uznał za ważne zastrzeżenie przez strony kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy. Natomiast Sąd Apelacyjny podzielił tę argumentację, ale przyznał racją powodom co do zasadności zakwestionowania przez nich skuteczności cofnięcia przez pozwaną oświadczenia o potrąceniu własnej wierzytelności z tytułu kary umownej, zastrzeżonej na wypadek odstąpienia od umów (s. 17 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). W tej sytuacji, wbrew stanowisku skarżących, nie wystąpiła ustawowa przesłanka, która uzasadniałaby uprawnienie Sądu odwoławczego do zastosowania art. 386 § 4 k.p.c.

i wydania wyroku kasatoryjnego (por. postanowienie SN z dnia 16 maja 2013 r., IV CZ 38/13, niepubl.).

W tym stanie rzeczy, oceny zarzutów naruszenia przepisów prawa materialnego należało dokonać z uwzględnieniem stanu faktycznego, przyjętego za podstawę orzekania przez Sąd drugiej instancji.

Nie zasługiwał na uwzględnienie zarzut błędnej wykładni art. 394 § 1 k.c. i w konsekwencji przyjęcie przez Sąd, że strony w zawartych umowach skutecznie zastrzegły zadatek. Tymczasem uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie potwierdza skuteczności takiego zastrzeżenia, ponieważ Sąd Apelacyjny dwukrotnie stwierdził, że strony wyłączyły umownie funkcje i skutki zadatku jako szczególnej sankcji na wypadek niewykonania umowy przez którąkolwiek ze stron, zastępując je koniecznością zapłaty kar umownych (s. 16 i 17 uzasadnienia wyroku), którą Sąd ten przyjął jako rzeczywistą i zgodną wolę stron.

Sąd Najwyższy nie podzielił również zarzutu skarżących błędnej wykładni art. 483 § 1 k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. w zw. z art. 498 § 1 i 2 k.c. i art. 499 k.c., sprowadzającego się do negowania ważności postanowień umów zastrzegających karę umowną na wypadek odstąpienia od umów wskutek niewykonania zobowiązania pieniężnego, a w konsekwencji do twierdzenia, że nie powstała wierzytelność pozwanej z tytułu kar umownych, nadająca się do potrącenia z wierzytelnością powodów.

W judykaturze wykluczono jedynie kumulatywne zastrzeżenie – na wypadek opóźnienia się dłużnika ze spełnieniem świadczenia pieniężnego – obowiązku zapłaty określonej sumy pieniężnej oraz odsetek ustawowych przewidzianych w art. 481 § 1 k.c. W takim wypadku przyjęto w orzecznictwie, że wierzyciel powinien ograniczyć się tylko do pobrania stosownej sumy pieniężnej tytułem sankcji umownej (uzasadnienie wyroku SN z 12 maja 1997 r., I CKN 114/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 193). Należy więc przyjąć, że w ramach swobody umów kara umowna może być skutecznie zastrzeżona wyłącznie na wypadek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, co wymaga dokonania wykładni oświadczeń woli stron co do tego, na jaką okoliczność została przewidziana kara umowna.

Sąd Apelacyjny, oceniając rzeczywistą i zgodną wolę stron umów przyjął, że strony zastrzegły karę umowną na wypadek odstąpienia od umów wskutek okoliczności, za które odpowiedzialność ponosi wyłącznie którakolwiek z nich, a jedynie w szczególności na wypadek opóźnienia w terminowym uiszczaniu rat, co wskazuje na szersze podstawy uzasadniające odstąpienie od umowy, a więc wykraczające poza kwestie ściśle pieniężne (s. 19 uzasadnienia).

Ponadto w piśmiennictwie przyjmuje się, że kategorię „zobowiązania pieniężnego” należy rozumieć szeroko, co uzasadniać ma dopuszczalność zastrzegania kar umownych także na wypadek skorzystania przez jednego z kontrahentów z uprawnienia kształtującego, w tym również odstąpienia od umowy (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 6 listopada 2003 r. – zasady prawnej III CZP 61/03, OSNC 2004, nr 5, poz. 69).

Roszczenie o zapłatę kary umownej na wypadek uchybienia terminowi spełnienia świadczenia nie przysługuje stronie odstępującej od umowy wzajemnej wówczas, jeżeli w umowie zastrzeżono również taką karę na wypadek odstąpienia od umowy (uchwała SN z dnia 18 lipca 2012 r., III CZP 39/12, OSNC 2013, nr 2, poz. 17), a ta ostatnia sytuacja wystąpiła właśnie w niniejszej sprawie. Obwarowanie zobowiązania karą umowną ma na celu m.in. zwiększenie realności jego wykonania oraz ułatwienie naprawienia ewentualnej szkody, powstałej w związku z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania.

Nie dopuścił się również Sąd Apelacyjny błędnej wykładni art. 65 § 1 i 2 k.c., ponieważ Sąd ten nie interpretował norm zawartych w tym przepisie, a jedynie prawidłowo zastosował je badając rzeczywistą i zgodną wolę stron umowy. Wbrew stanowisku skarżących, Sąd ten trafnie przyjął, że przesłanką uzasadniającą odstąpienie od umów strony uczyniły wszelkie okoliczności, za które odpowiedzialność ponosi wyłącznie którakolwiek z nich, a jedynie w szczególności wymienili opóźnienie w terminowym uiszczaniu rat.

Zarzut niezastosowania art. 385¹ § 1, § 2 i § 3 k.c. w zw. z art. 385³ pkt 17 k.c. również okazał się nieuzasadniony, ponieważ skarżący nie wykazali, aby ustalony w sprawie stan faktyczny, będący podstawą orzekania przez Sąd odwoławczy, uzasadniał dokonanie aktu subsumpcji wymienionych przepisów.

W szczególności nie można uznać, aby klauzula umowna zastrzegająca karę umowną w wysokości 5% ceny przedmiotu umowy uzasadniała kwalifikację kary w tej wysokości jako rażąco wygórowanej, co w konsekwencji sprzeciwia się uznaniu tego postanowienia umownego za niedozwolone na podstawie art. 385³ pkt 17 k.c. Ponadto, wbrew stanowisku skarżących, kara umowna w wysokości 5% nie została zastrzeżona przez pozwanego, a przez obie strony zawierające umowę w ramach przysługującej im swobody kontraktowej.

Nie zasługuje również na uwzględnienie zarzut niezastosowania art. 484 § 2 k.c., ponieważ Sąd Apelacyjny nie oceniał wysokości kary w kontekście przesłanki jej rażącego wygórowania określonej tym przepisem, a to wobec tego, że pozwani nie żądali zmniejszenia kary umownej, lecz konsekwentnie zarzucali nieważność postanowień umów zastrzegających obowiązek jej zapłaty.

W tym stanie rzeczy, wobec braku w skardze kasacyjnej uzasadnionych podstaw, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na mocy art. 398¹⁴ k.p.c.